

**КАТУВАННЯ
УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
У МІСЦЯХ УТРИМАННЯ
ПІД ВАРТОЮ
В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ**

Доповідь підготовлено за фінансової підтримки
Данського інституту проти катувань DIGNITY

Катування українських військовополонених у місцях утримання під вартою в Російській Федерації / Михайло Романов; ГО «Харківська правозахисна група». — Харків, 2025. — 40 с.

Видання підготовлено в рамках проекту Dignity (Данія) «Seeking Justice for Survivors» «В пошуках справедливості для тих, хто вижив».

**MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА СВІДЧЕНЬ ПОЛОНЕНИХ.....	4
ВСТУП.....	5
МЕТОДОЛОГІЯ.....	7
ПОЧАТОК ПОЛОНУ	9
УМОВИ УТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ІНТЕРНУВАННЯ В ПЕРШІ ТИЖНІ ПОЛОНУ	10
ПЕРЕМІЩЕННЯ ПОЛОНЕНИХ ДО МІСЦЬ ІНТЕРНУВАННЯ І МІЖ НИМИ.....	12
УМОВИ ТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ІНТЕРНУВАННЯ В ПОДАЛЬШІ ПЕРІОДИ ПОЛОНУ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ВГЛИБ ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ.....	14
«Прийомка» полонених в місцях інтернування	15
Матеріально-побутові умови	17
Харчування	17
Медична допомога.....	19
КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ	21
Загальні зауваження.....	21
Побиття.....	22
Катування електричним струмом	23
Стресові положення та надмірні фізичні навантаження	24
Сексуалізовані методи катувань	26
Погрози та імітація страти	27
Асфіксія/ придушення.....	28
Цькування собаками	29
Створення нелюдських та принизливих умов тримання.....	29
Інші види катувань.....	31
ЦІЛІ КАТУВАНЬ ПІД ЧАС ДОПИТІВ	32
ОСОБИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУВАЛИ КАТУВАННЯ.....	33
ПОПЕРЕДНЯ ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЕПІЗОДІВ, ВИКЛАДЕНИХ В ЗВІТІ.....	35

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА СВІДЧЕНЬ ПОЛОНЕНИХ

Конвенція — Женевська конвенція про поводження з військовополоненими

СІЗО — слідчий ізолятор

РФ — Російська Федерація

ВК — виправна колонія

ПР — гумовий кийок (палка резиновая — рос.)

ФСІН — Федеральна служба виконання покарань (Федеральная служба исполнения наказаний — рос.)

УВС — Управління внутрішніх справ

ДНР — Донецька народна республіка

ЛНР — Луганська народна республіка

Свідчення полонених:

Свідчення впорядковані за абетковим принципом. При їх наведенні збережена редакція авторів свідчень.

ВСТУП

1. 24 лютого 2022 року почалося повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну. В Україні Указом Президента України 24 лютого 2022 року № 65/2022 був запроваджений воєнний стан та оголошена загальна мобілізація. В межах мобілізаційних заходів Україна залучає до війська військовозобов'язаних чоловіків у віці від 25 до 60 років. Всі мобілізовані до Сил оборони України особи набувають статусу військових у розумінні норм міжнародного гуманітарного права стають комбатантами і на них розповсюджується правовий захист, який впливає з цілої низки міжнародних нормативно-правових актів, підписаних і погоджених більшістю країни-членів ООН.
2. Під час ведення бойових дій обидві сторони несуть втрати та беруть полонених. Наразі до російського полону попала велика кількість українських військових. Нажаль точну їх кількість визначити неможливо бо Російська Федерація не надає інформації відносно всіх осіб, яких вона утримує в полоні.
3. За інформацією, яку надав Уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин зниклими без вісті за особливих обставин¹ вважають більш ніж 80 тисяч осіб. Ця цифра включає як військових, так і цивільних. За даними статистики близько 9 тисяч українців² перебувають у полоні в Росії. Йдеться про тих, відносно кого є підтверджені дані щодо їх місцезнаходження.
4. Правозахисні організації та спільні громадські ініціативи виявили і продовжують розшукувати місця тримання полонених. Завдяки цим зусиллям вдалося ідентифікували 115 місць утримання на території Росії та близько 200 на тимчасово окупованих територіях. Інформація щодо місць тримання полонених як на окупованих територіях, так і на території РФ продовжує збиратися та систематизуватися³.
5. З російського полону було повернено 4306 людей⁴, переважно військових. Це єдина офіційно підтверджена цифра, яка безпосередньо стосується військовополонених та цивільних осіб, затриманих окупаційною владою.
6. Управління Верховного комісара з прав людини Об'єднаних націй підготувало доповіді, в яких неодноразово підтвердило, що російська влада систематично й широкомасштабно піддає українських військовополонених катуванню, жорстокому поводженню та утримує їх у нелюдських умовах⁵.
7. За багатьма спостереженнями⁶ інших організацій катування стали одним з найбільш поширених злочинів, які вчинялися та продовжують вчинятися тими, хто асоціює себе з Росією, стосовно затриманих та полонених українців.

¹ В Україні зникли безвісти за особливих обставин майже 63 тисячі людей — Добросердов: <https://ukr.radio/news.html?newsID=106452>

² Понад 8 тисяч українців досі перебувають у російському полоні, — Координаційний штаб: https://lb.ua/society/2024/01/24/595269_ponad_8_tisyach_ukraintsiv_dosi.html

³ Де утримують українців? Інтерактивна мапа https://t4pua.org/stats_prisons

⁴ Зеленський: 3 російського полону повернули більше 4000 людей: <https://www.dw.com/uk/zelenskij-z-rosijskogo-polonu-povernuli-bilse-4000-ludej/a-72002420> (на момент передачі звіту до публікації кількість повернутих осіб зросла до 4757 людей)

⁵ Treatment of prisoners of war and update on the human rights situation in Ukraine p. 28: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/Ukraine-OHCHR-40th-periodic-report.pdf>

⁶ Комунікація за статтею 15 Римського Статуту до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду стосовно ймовірного злочину катування, вчиненого російськими військовими в Україні: <https://library.khpg.org/index.php?id=1735975854>

8. Катування застосовуються як щодо військовополонених, так і відносно цивільних осіб. Можна сміливо стверджувати, що всі, хто тим чи іншим чином опинявся в місцях несвободи під повним контролем військових РФ, представників окупаційних органів влади, військових формувань, які воюють на боці РФ, піддавалися катуванням та/або нелюдському поводженню⁷. Цей звіт підтверджує саме таке становище.

Жорстокі позбавлення свободи на окупованій Росією Харківщині:

<https://library.khpg.org/index.php?id=1696425434>

«Дев'ять кіл пекла»: місця несвободи в Україні під час російської окупації. Березень 2022 — грудень 2022:

<https://library.khpg.org/index.php?id=1688191346>

⁷ Євген Захаров: 99% затриманих росіянами пройшли через катування, попри вік та стать:
<https://khpg.org/1608813256>

МЕТОДОЛОГІЯ

9. ГО «ХПГ» дослідила ситуацію з українцями, які повернулися додому в результаті обмінів. Основним методом отримання інформації при підготовці цього звіту були безпосередні інтерв'ю з потерпілими та свідками. Опитані люди — це військові, що були захоплені в полон під час ведення бойових дій. Велика їх частина — захисники Маріуполя. Далі по тексту вони будуть згадуватися як військовополонені або полонені.
10. Опитуванням було охоплено 11 людей. Невелика кількість інтерв'ююваних зумовлена тим, що далеко не всі, хто повернувся з полону готові надавати інтерв'ю про ті події, які відбувалися з ними. Люди, які звільняються, у переважній кількості випадків, настільки травмовані, що не хочуть повертатися до цих спогадів. Дехто боїться розгласу та хвилюється за долю тих, хто залишається в полоні.
11. Всі, хто погодився надати свідчення, надали інформовану згоду на інтерв'ювання та подальшого використання отриманої інформації при підготовці подань до юрисдикційних та правоохоронних органів на міжнародному та національному рівнях.
12. Інтерв'ю проводилося у формі вільної розповіді з дотриманням принципу «не нашкодь» та умов збереження конфіденційності, уникнення надмірного занурення у травмуючі деталі (травмо-інформований підхід).
13. Опитування проводилося у відповідності до Керівних принципів щодо документування міжнародних злочинів і порушень прав людини для цілей притягнення до відповідальності, розроблені МКС разом з Євроюстом для організацій громадянського суспільства («ICC-Eurojust Guidelines for civil society organizations on documenting international crimes and human rights violations for accountability purposes»), Принципів проведення ефективного розслідування та збору інформації («Принципів Мендеса», «the Méndez Principles on Effective Interviewing»), Стамбульського протоколу.
14. Всім без виключення опитуваним пропонувалася психологічна допомога, яка могла бути надана як з боку психологів, що активно співпрацюють з ГО «ХПГ», так і шляхом перенаправлення до інших сервісів психосоціальної підтримки.
15. Таблиця індивідуальних даних опитаних полонених.

Кодоване ім'я опитаного	Вік	Тривалість перебування в полоні	Дані про звільнення з полону
C.1	31	2,5 роки	Звільнений за обміном
C.2	26	2,5 роки	Звільнений за обміном
C.3	56	1 рік 9 міс	Звільнений за обміном
C.4	33	2 роки 5 міс	Звільнений за обміном
C.5	27	2 роки 5 міс	Звільнений за обміном
C.6	24	1 рік 9 міс	Звільнений за обміном
C.7	46	2,5 роки	Звільнений за обміном
C.8	34	2 роки 5 міс	Звільнений за обміном
C.9	33	2,5 роки	Звільнений за обміном
C.10	23	2 роки 4 міс	Звільнений за обміном
C.11	26	2,5 роки	Звільнений за обміном

16. При підготовці доповіді також було використано інформацію, яку ГО «ХПГ» отримало під час документування, розшуку та визначення ймовірного місцезнаходження зниклих та полонених українців. В результаті було виявлено 115 місць несвободи в РФ, де знаходяться українці. Статистика свідчить, що значна кількість полонених тримається в Республіці Мордовія.

17. Стосовно Мордовії зібрано такі дані:

Суб'єкт РФ	Установа	Адреса	Кількість полонених
Республіка Мордовія	Озерний, ВК 17	Озерний, вул. Лісова, 3	1
Республіка Мордовія	Явас, ВК 2	Явас, вул. Чорноріченська, 1	уточнюється
Республіка Мордовія	Сосновка, ВК 1	пос. Сосновка, вул. Почтовая д. 8	6
Республіка Мордовія	Торбєєво, ВК 6	Торбєєво, вул. Весняна, 50	6
Республіка Мордовія	Поляна, ВК 10	Ударний, вул. Молодіжна, 1	434

18. Адже близько 500 полонених утримувалися в установах Республіки Мордовія. Всі опитані в кінцевому підсумку інтернувалися до установ в Мордовії і провели там значну частину строку перебування в полоні.
19. Мордовія є регіоном, де створено велику кількість установ виконання покарань (у 20–60-ті роки ХХ століття — Дубровлаг). Причому система цих установ має тривалу історію і власні «традиції». Вона відома як одна з жорсткіших російських систем таборів, яка була побудована для тримання небезпечних злочинців, а також політичних в'язнів⁸.
20. Наразі в Мордовії функціонує 20 установ, в п'яти з них утримуються українці. Йдеться, зокрема, про установи — Озерний, ВК 17, Сосновка, ВК 1, Явас, ВК 2, Торбєєво, ВК 6 та Поляна, ВК 10. Військовополонені, свідчення яких були отримані, перебували у ВК 10 «Поляна».
21. Отримані з інтерв'ю свідчення були верифіковані шляхом співставлення одне з одним, а також з іншими даними, які наявні у ГО «ХПГ» і даними, отриманими з відкритих джерел.
22. Узагальнення та оцінка свідчень цих людей вказують на те, що у цих установах поводження відносно українських полонених є нелюдським та до них систематично застосовуються катування. Повторюваність та однаковість катувань та методів, які використовуються російськими військовими та персоналом колоній стосовно полонених дають підстави вважати, що таке ставлення є проявом більш широкомасштабного узгодженого плану дій, який впроваджений керівництвом правоохоронних і силових структур Росії або дозволений ним «за замовчуванням». Усі опитані розповідали про схожі види катувань та згадували про умови тримання, які відрізнялися вражаюче однаковою жахливістю, та впевнено вказували на упередженість персоналу колоній стосовно саме українських полонених.
23. У свідченнях, покладених в основу цього звіту збережена редакція та стиль викладення самих полонених. Усі свідчення деперсоналізовані.

⁸ Pallot, Judith, Laura Piacentini, and Dominique Moran. «Patriotic discourses in Russia's penal peripheries: Remembering the Mordovan Gulag.» *Europe-Asia Studies* 62, no. 1 (2010): 5: <https://surl.li/pwleut>
 Мордовские политлагеря: <https://www.gulag-perm36.org/mordovskie-politlagerya/>
 Марченко А. Мои показания. 1969: <https://www.gulag-perm36.org/wp-content/uploads/a.marchenko-moi-pokazaniya.pdf>

ПОЧАТОК ПОЛОНУ

24. Під час взяття в полон військових роззброювали, забирали речі, цінності та гроші. Речі та цінності полоненим в подальшому не повертали (крім одягу). Після цього завантажували у автомобілі для перевезення в місця утримання.
25. Одразу після потрапляння в полон, полонених переміщували в придатні для ізоляції місця поблизу місця взяття в полон. Це були офіційні або неофіційні місця несвободи, зокрема, ангари, гаражі, загони для худоби. В таких місцях вони знаходилися не тривалий час, зазвичай не більше двох-трьох днів.
26. В неофіційних місцях несвободи умови тримання не були пристосованими для перебування там людей, оскільки їх функціональне призначення є іншим. Зі слів полоненого, якого тримали на фермі:
- це була дуже довга будівля (типу ангар), схожа на ту, де колись тримали худобу або це був якийсь склад. Будівля була дуже довга. З однієї сторони були вікна, а з іншої були якісь стелажі. Будівля була закинута. Нас там тримали 700 людей на території приблизно 120 квадратних метри (С. 7).*
27. На початку полону і при переміщенні більшість опитаних, які потрапили в полон в Донецькій області згадували про те, що у момент затримання вони опинялися під контролем військових формувань самопроголошеної Донецької Народної Республіки (ДНР). Бойовики цих формувань в переважній більшості випадків не застосовували фізичної сили до полонених.
28. Ті полонені, яких затримували у інших регіонах, на початкових етапах полону мали справу з військовими РФ. Ставлення військових РФ було схожим до ставлення представників ДНР, фізичну силу вони застосовували рідко.
29. Щодо загального поводження з полоненими на початкових етапах полону опитані зазначали:
- ...ми переходили через міст, залізну дорогу і виходили до військових РФ, ДНР у село Мирне і стояли на вулиці серед будинків. (...) ми вийшли з КАМАЗу спокійно, ніхто не бив і нас відразу повели у ці склади... (С. 10).*
- Там (в гаражах — коментар автора) був молодий офіцер, який до нас відносився дещо поважно і з побоюваннями. Цей офіцер сказав, що ми дуже добре воювали і вони не могли нам дати раду. Цей молодий офіцер намагався якось забезпечити нас водою (С. 8).*
30. Але по мірі переміщення полонених в місця, що розташовані подалі від місць ведення бойових дій, відбувалася зміна ставлення до них з боку тих осіб, які їх супроводжували або приймали у місцях інтернування. Катування ставали постійними, приниження та знущання перетворювалися на щоденну рутину, а матеріально-побутові умови штучно погіршувалися та ставали нелюдськими.

УМОВИ ТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ІНТЕРНУВАННЯ В ПЕРШІ ТИЖНІ ПОЛОНУ

31. На початку полону, більшість опитаних помістили у сумнозвісну колонію «Оленівка» (колишня 120-а Волноваська виправна колонія), яка розташована в селищі Молодіжне, Донецької області. Подібні місця ймовірно виконували функцію «приймальників-розподільників». Тут полонених збирали, сегрегували, ділили на менші групи і направляли спочатку до місць несвободи, розташованих у найближчих до лінії фронту регіонах Російської Федерації.
32. В Оленівці полонених тримали від двох днів до тижня. Серед них виявляли офіцерів та інших людей, які з різних причин більше цікавили військових та працівників правоохоронних органів РФ. І саме з Оленівки полонені розподілялися до інших місць несвободи, якіяк правило, були розташовані на території Російської Федерації.
33. В подальшому, після розподілу, полонених направляли у офіційні місця несвободи. Це були слідчі ізолятори, кримінально-виконавчі установи — виправні колонії. В таких установах умови були кращими, ніж в неофіційних місцях тримання під вартою через наявність інфраструктури, необхідної для розміщення і тривалого тримання великої кількості людей. Однак, загалом умови інтернування в таких установах не були належними.
34. Незважаючи на велику площу приміщень, в них здебільшого було тісно внаслідок одночасного розміщення великої кількості людей. Внаслідок переповнення, у деяких випадках спати доводилося на підлозі або навіть стоячи чи по-черзі. . В приміщеннях, де тримали полонених, завжди було холодно, і в той же час надмірна кількість людей призводила до того, що у приміщенні не вистачало свіжого повітря.
35. Часто в приміщеннях було відсутнє освітлення, вода. Опитаний згадує:
- усі дні ми стояли. Перший день, коли нас привезли, ми спали стоячи, спершись один на одного, приблизно по півгодини (С. 7).*
36. Дуже схожі відомості надали інші опитані:
- нас помістили у бараки. Я прожив приблизно 4 дні. Там не було ні води, ні засобів гігієни, ні туалету, ні опалення, не було нічого. Були якісь матраци незрозумілого походження. На вулиці у дворі був відстійник, куди ми ходили у туалет. Ми спали на полу по черзі бо на підлозі місця всім не вистачало (С. 4).*
- нас помістили в один барак 800 людей. Площа бараку приблизно 300 кв.м., спати не було де. Спали хто на чому знайшов. У приміщенні було світло, навіть стояла буржуйка, яку можна було розпалити. Коли нас прийняли, то показали де туалет на вулиці (С. 10).*
37. Користуватися туалетом дозволяли, але для цього не було умов. Полонені зазначали, що іноді в туалет вони були змушені ходити у кути приміщень, де їх тримали, а для задоволення великих потреб їм надавали таз або відро, на яке вони ходили на очах у всіх інших полонених. Зрідка полоненим дозволяли виходити на двір, але це відбувалося лише в тих місцях, де будівля, в якій тримали полонених мала двір та огорожу.

38. Медична допомога не надавалася. Лише дехто з полонених згадував про те, що полонені українські медичні працівники надавали базову медичну допомогу, проводили огляд. Але можливості такої допомоги були обмежені, а якість неналежною, що було зумовлено відсутністю ліків та необхідного інструментарію.
39. Найгіршою виявилася ситуація з питною водою. Всі полонені відзначали значну спрагу у перші тижні полону. Води надавали так мало, що іноді навіть виникали конфлікти серед самих полонених. Один з опитаних так описує доступ до питної води:
- воду нам давали лише на камеру, а так то нас мучила сильна спрага і ми пили воду з конденсату (який утворився внаслідок того, що в середині приміщення було дуже багато людей) (С. 7).*
40. Харчування полоненим надавали у обмеженій кількості. Вони відзначали, що годування було не регулярним і скудним. В перші дні полону їжу надавали переважно волонтери. Полонені згадують:
- у цьому приміщенні ми були приблизно 3–4 дні. За цей час два рази їхні волонтери нам привезли одну баночку (приблизно 250 грам) гречки з м'ясом на двох і два мішка хліба на всіх, але мішки не дуже великі, а також давали одну вафлю на одну людину. Ми їли руками, приборів нам не дали (С. 7).*

ПЕРЕМІЩЕННЯ ПОЛОНЕНИХ ДО МІСЦЬ ІНТЕРНУВАННЯ І МІЖ НИМИ

41. Загальний шлях, який проходять військові, які потрапляють в полон або затримуються (далі — полонені) і тримаються в місцях несвободи на території Росії та тимчасово окупованих територіях складається з частого і постійного переміщення по різних місцях несвободи.
42. Проведений аналіз отриманих свідчень дозволив визначити географію переміщень полоненого українця. Місця інтернування не були заздалегідь відомими та не повідомлялися полоненим. Людей тримали у постійній напрузі, не розповідаючи їм ані про їх статус та права, ані про те, куди їх будуть направляти, ані про можливість встановлення контактів з близькими, родичами або іншими особами. Полонені встановлювали всі переміщення «досвідним» шляхом, коли фактично опинялися у відповідних місцях та установах і їм вдавалося якимось чином дізнатися де вони опинилися (випадково почули від когось, побачили вивіску тощо).
43. Під час переміщень полонені знаходилися у дуже важких умовах. Одразу після захоплення у полон людей розміщували у транспортних засобах. Причому нерідко поміщали туди кількість людей, яка вдвічі або втричі перевищувала місткість вантажівки. Дехто з полонених повідомляв про те, що при перевезенні вантажівками їх транспортували зі зв'язаними руками. Руки зв'язували пластиковими скріпленнями. Використовували й інший спосіб знерухомлення полонених. Вздовж борту транспортного засобу йшов трос, до якого полонених фіксували за допомогою наручників або пластикових скріплень.
44. Також для транспортування використовували автобуси. Полонені сиділи, але ані їжі, ані питної води їм не надавали. Також не здійснювали зупинки для відвідання туалету. Тож полоненим доводилося користуватися пластиковими пляшками або целофановими пакетами для таких цілей. Іноді користуватися туалетом та відправляти природні потреби під час переміщення повністю забороняли.
45. Переміщення відбувалося у неналежних умовах, зокрема, опитані люди вказували на відсутність місць для сидіння, холод, позбавлення їжі та води, заборону спати та користуватися туалетом, зв'язування та побиття. Такі умови існували протягом всього часу прямування до місця тримання полонених. Дорога могла тривати в середньому шість-десять годин.
46. Подальші переміщення вглиб РФ здійснювалися з використанням авіатранспорту. Під час польотів полоненим завжди зв'язували руки та зав'язували очі і повністю забороняли рухатися, пересуватися, користуватися туалетом. Їжа та питна вода не надавалися.
47. З повідомлень полонених:

ми приїхали, нам сказали — вивантажуємось, нас завантажили у літак, було дуже холодно. Я був одягнений у свою куртку, в одних штанах. Коли нас завантажили у літак, нам руки зв'язали дуже сильно стяжками. Хто не хотів зв'язувати руки, тих дуже сильно били. Нас завантажили у літак ІЛ-76, ми повинні були сидіти на землі з витягнутими ногами вперед, бо між нашими ногами сидів наступ-

ний полонений. Руки ми повинні були тримати витягнутими вгору. Так ми повинні були сидіти протягом 6–7 годин. Також всім замотували прозорим скотчем очі. Якщо ти в шапці, то обмотували 3–4 рази, якщо без шапки, то більше разів. Протягом перельоту нас охороняв російський військовий з позивним «Бізон». У нього був яскравий піксель у клітинку. У туалет ми не мали змоги ходити, ми ходили під себе (С. 6).

УМОВИ ТРИМАННЯ В МІСЦЯХ ІНТЕРНУВАННЯ В ПОДАЛЬШІ ПЕРІОДИ ПОЛОНУ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ВГЛИБ ТЕРИТОРІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

48. 58. Місця тримання на території Російської Федерації завжди мали статус офіційних. Зазвичай це були слідчі ізолятори або установи виконання покарань — виправні колонії. Тут полонених тримали більш довгий термін, який іноді сягав року. Зі спливом цього часу полонених направляли до установ Республіки Мордовія, де вони утримувалися до моменту звільнення за обміном.
49. Опитані нами люди вказували кілька місць, куди їх направляли з Оленівки. Йдеться про СІЗО №2 м. Таганрог, до СІЗО-4 м. Шахти, ВК-12 м. Каменець-Шахтинський, Ростовська область, СІЗО № 2 м. Рязьськ, Рязанської області, дисциплінарний батальйон с. Муліно (поблизу Нижнього Новгороду), СІЗО № 2 м. Старий Оскіл (Белгородська область), СІЗО № 2 м. Комишин Волгоградської області, ВК-7 Пакіно Воронежської області та інші.

місця тримання українських полонених та їх переміщень.

Державна належність	Установа	місцезнаходження	Ліміт наповнення
Україна (тимчасово окупована територія)	«Оленівка» Колишня 120-а Волноваська виправна колонія	Донецька область, с. Молодіжне, Волноваський р-н,	законсервована Плановий ліміт наповнення до консервації — 1100 засуджених ⁹
Російська Федерація	СІЗО № 2, місто Таганрог	Ростовська область, м. Таганрог, вул. Ленина, д. 175	Ліміт наповнення: 512 місць
Російська Федерація	СІЗО № 2, м. Комишин	Волгоградська область, м. Комишин, вул. Робоча, д. 38	Ліміт наповнення: 214 місць
Російська Федерація	СІЗО № 2, м. Новозибків	Брянська область, м. Новозибків, вул. Красна площа, д. 9	Ліміт наповнення: 300 місць
Російська Федерація	Виправна колонія № 7, селище Пакіно	Володимирська область, Ковровський р-н, селище Пакино, вул. Центральна д. 1-А	Ліміт наповнення: 1230 місць
Російська Федерація	СІЗО № 4, місто Шахти	Ростовська область, м. Шахти, селище Кир- пичне	Ліміт наповнення: 500 місць
Російська Федерація	Виправна колонія № 12, місто Каменськ-Шахтинський	Ростовська область, місто Каменськ-Шахтин- ський. Адреса: 347803, вул. Морська, буд. 94.	Ліміт наповнення: 2192 засуджених

⁹ Волноваська виправна колонія (№ 120) https://ukrprison.org.ua/department_institutions//1209364318

Російська Федерація	СІЗО № 2, м. Рязьськ Чоловічий слідчий ізолятор	Рязанська область, м. Рязьськ. Адреса: 391999, вул. Красна, буд.1 а	Ліміт наповнення: 110 місць
Російська Федерація	Дисциплінарний батальон в селищі Муліно, військова частина 12801.	Ніжньогородська область, Володарський район, селище Муліно	Ліміт наповнення: 600 осіб.
Російська Федерація	СІЗО № 2, м. Старий Оскіл	Белгородська область, м. Старий Оскіл, вул. Леніна, буд. 7.	Ліміт наповнення: 240 місць

Як було зазначено полонених переміщували часто і кожен з них за час полону встиг побувати в різних місцях тримання. В той же час всі опитані полонені в кінцевому підсумку були направлені до колонії № 10 Республіки Мордовія. В цьому розділі зібрані свідчення, які дозволяють скласти загальне розуміння щодо умов тримання в місцях інтернування в тому числі Республіки Мордовія на території Російської Федерації.

«ПРИЙОМКА» ПОЛОНЕНИХ В МІСЦЯХ ІНТЕРНУВАННЯ

Загальний опис прийомки

50. Прибуття полонених у будь яке місце інтернування завжди супроводжувалося процедурою, яку вони самі та представники російських силових структур називали «прийомкою». Під час прийомки полонених роздягали. Одяг та особисті речі відбирали. Далі полонених оглядали, записували їх персональні дані, відбирали відбитки пальців, а також зразки матеріалів, необхідних для ідентифікації за ознаками ДНК (волосся та нігті)¹⁰. Після цього полоненим видавали одяг єдиного зразка, який передбачений для засуджених до позбавлення волі і направляли до камер.

Покроковий опис прийомки

51. Весь процес прийомки супроводжувався жорстоким побиттям прибулих, приниженням, тиском та знущаннями. Побиття починалися з моменту, коли полонених вивантажували з автозаків. Кожен з них повинен був бігти опустивши голову, іноді у зігнутому положенні крізь коридор, який утворювали працівники спецназу та відповідного місця несвободи. Коли полонені бігли через цей коридор їх били. Били як ногами і руками, так і спеціальним знаряддям. Це могли бути палиці, дерев'яні кийки, гумові кийки, ремені з металевими пряжками, пластикові труби тощо. Працівники, які утворювали коридор весь час кричали на полонених, лаяли та ображали їх, погрожуючи вбивством, кастрацією та катуваннями.

¹⁰ Відбирання фізіологічного матеріалу для формування бази даних ідентифікації за ДНК є очевидно незаконним. Ніякої згоди на збирання цих даних полонені не надавали. Ймовірно росіяни формують базу даних ДНК ідентифікації для того, щоб в подальшому мати можливість виявляти тих, хто брав участь у бойових діях на боці України та родичів цих осіб.

51. Біжучи коридором полонені отримували травми та ушкодження, деякі з них падали і їх продовжували бити, вимагаючи рухатися швидше. Опитані згадували, що вони були всі залиті кров'ю після проходження коридору.
52. За коридором полонений повинен був продовжувати бігти, реагуючи на команди, які йому надавалися. Зазвичай вони забігали у приміщення і рухалися у бік кабінету де, власно, починалися безпосередні процедури документування прибулого. На дистанції до кабінету полонених також били аж доки вони не опинялися у приміщенні.
53. В кабінеті їх змушували роздягатись та залишаючись голим присідати. Іноді під час цих процедур були присутні жінки. Потім починалося опитування, протягом якого полонений повинен був стояти у так званій розтяжці — руки тильними боками долоней на стіні, ноги розставлені, обличчя опущено до низу. Під час опитування побиття іноді продовжувалося. Опитування включало як збір основних персональних даних, так і взяття відбитків пальців.
54. Наступним етапом був медичний огляд, стрижка та збір матеріалів необхідних для ідентифікації за ознаками ДНК (волосся та нігті).
55. Іноді в прийомці утворювалися перерви. Таке відбувалося, коли полонених було надто багато або коли траплялися непередбачувані події (хтось втрачав свідомість тощо). В таких випадках полонених змушували сидіти на підлозі, тримаючи руки за головою. Під час цих «перерв» побиття не припинялися але додавалися ще інші знущання. Зокрема, полонених змушувати голосно кричати слова подяки російському керівництву та славити Росію.
56. Зі свідчень полонених:

Нас почали вивантажувати, заводили у приміщення і почали трамбувати. Приміщення було розміром 19,5х3 метри. В цьому приміщенні нас було приблизно 20 людей. Було дуже тісно, бо нас стискали. Дехто втрачав свідомість. Перед цим нас зводили в туалет і дали води. Коли нас завели у кімнату чекати своєї черги на прийомку, нас змушували співати гімн РФ і кричати: «Спасибо Владимиру Владимировичу Путину, что ты нас освобождаешь от фашистской власти, за то, что ты относишься к нам гуманно!» У кімнаті ми сиділи у позі «зірочки» руки вгорі. Коли ми сиділи, зайшов якийсь спецназівець і спитав мене хто я по посаді. Я відповів, що я стрілець, і він вдарив мене берцем по голові, по спині. Приблизно 3–4 сильних удари. Потім почав ходити по нашим головам, спинам, ногам. Потім він запитував у інших посади і коли вони відповідали, також їх бив. Потім мене вивели з камери і повели далі по коридору. Поки мене вели, то мене ніхто не чіпав. Я підійшов до стола, роздягнувся догола. Вони прийняли мої речі, потім мене відвели в кімнату голого, де була медсестра. Вона мене оглянула, сфотографувала, записала всі мої дані. Після цього мене підстригли і дали їхню робу. (С. 10).

Коли нас привезли у СІЗО у м. Рязьськ, була жорстка прийомка. Спочатку була обкатка пальців (знімали відбитки), ми присідали, потім нас постригли наголо, ми купалися у холодній воді. Нас заставляли співати гімн Росії, хто не знав, той щось бурмотів. Весь час нас били куди попало, чим попало. І це тривало приблизно три години, і всі ці три години нас постійно били. Потім ми зібрали всі свої речі, нам сказали куди бігти, і поки ми бігли, нас били шокерами і палками. Били куди потрапить. Мені попало по спині, по голові, по рукам. Електрошокером мені попали у куприк, в дупу. Попадали дуже багато разів протягом трьох годин. Реакції організму не було. (С. 6).

57. Далі полоненим видавали одяг та направляли до душових. Всі опитані відзначали, що прийняття душу було завжди окремим видом знущання. На прийняття душу та переодягання надавали дуже мало часу. Це могла бути навіть одна хвилина, протягом якої потрібно було і помитися і одягтися. Полоненим забороняли користуватися гарячою водою, спостерігаючи за тим, щоб вони навіть не намагалися включати відповідні крани. Прийняття полоненими душу здійснювалося під наглядом спецназівців і могло супроводжуватися побиттям. Полонені згадували випадки, коли спецназівці жбурляли в них взуттям, тазиками, іноді їх цькували собаками. Зважаючи на те, що полонені були мокрими після душу спецназівці іноді застосовували електрошокери саме під час прийняття полоненими душу.
58. Процес прийомки завершувався направленням полонених у камери.
59. Як було зазначено вище, ставлення до полонених по мірі віддалення від місця бойових дій погіршувалося, а катування та знущання набували більшої інтенсивності та жорстокості. Після переведення з Оленівки до місць несвободи на території РФ до полонених почали широко застосовувати катування за допомогою електротоку та електрошокерів, цькування собаками та ще більш жорстокі та регулярні побиття.

МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ

60. Приміщення, в які поміщували полонених відрізнялися за розміром і матеріально-побутовими умовами. Крім того, полонених часто переміщували з однієї камери до іншої, тому умови тримання не були постійними і могли змінитися від більш менш прийнятних до неналежних. Розміри приміщень різнилися від 5 кв.м на особу до 2 кв.м. Матеріальні умови в приміщеннях також були різні. Дехто з полонених згадував про те, що в приміщеннях було тепло, існувало освітлення та були дотримані мінімальні гігієнічні стандарти. Полоненим давали можливість митися в душі один раз на тиждень, надавали мило, одноразові станки для гоління, зубну пасту та щітки, а також підстригали їх один раз на місяць-два (С. 4).
61. Інші навпаки, зазначали, що в камері було тісно, на кожного полоненого припадало трохи більше 2 метрів (8 осіб на 18 кв.м.). Туалет був розміщений у камері, відгороджений стінкою але без дверей. Стелі приміщення були вкриті пліснявою. Штучне освітлення було лише вдень, на ніч його вимикали і цей процес не контролювався самими полоненими. Ліжка були металеві, ржаві, приварені до стіни, без пружин (С. 8).

ХАРЧУВАННЯ

62. Повідомлення всіх опитаних співрозмовників в цій частині були дуже схожими. Майже всі вони зазначали, що харчування було скудним, їжа не смачною та іноді в ній знаходилися сторонні предмети (сміття або нехарчові домішки, явний присмак машинного мастила). Полонені відзначали, що відчуття голоду було постійним.
63. В офіційних місцях несвободи іноді вода була доступною без обмежень з-під крану але полонені згадували, що вона мала неприйнятну якість — з іржею та неприємним смаком.

Про покращення у харчуванні полонені згадували лише тоді, коли до місць де їх тримали приїздили перевірки від Омбудсмена РФ або Червоного Хреста. Весь інший час їжа була недостатньою, несмачною та не споживною.

Зі свідчень полонених:

До меню входила вода, в якій плавав шматочок капусти, 200 гр. пшоної каші, чверть круглої буханки хліба та 300–400 грамів чаю. Їжа була прісною та несмачною (зі свідчень С. 9, С. 4).

Їжа була жаклива. Зранку давали 2-3 ложки каші. В обід давали одну юшку. Хліб обмежений. Чай холодний, без цукру і давали одну чашку на трьох. На вечерю давали по шматочку вареної риби і обрізки картоплі. Час на прийом їжі був обмежений (поки одні роздають їжу, інші за ними майже відразу йдуть і забирають посуд. І за цей час ми мали встигнути поїсти і помити посуд). Якщо знаходили якісь рештки або шматки хлібу — били. Їжа була дуже гаряча і ми постійно обпікали собі ротову порожнину (С. 5).

Кормили три рази на день. Були дуже маленькі порції. Давали хліб, якого не вистачало на всіх. Могла бути просто юшка або каші, приблизно півтори столових ложки. Під кінець почали добавляти в їжу солярку бо я відчував запах і смак солярки. На прийом їжі давали то 2 хвилини, то 15 хвилин. Коли давали мало часу, то їжа була дуже гаряча і ми обпікали собі рот (С. 1).

Їжу давали більш менш нормальну але мало. Постійно було відчуття голоду. Частіше давали гарячу їжу, говорили, щоб їли швидше, але їсти можна було. Вода була з-під крану, але не гарної якості. Співробітники СІЗО казали, що цю воду краще не пити (С. 3).

64. Самий процес приймання їжі, підготовки до нього та прибирання після нього також використовувався працівниками силових структур РФ як спосіб та підстава для знущань та приниження. Полонені розповідали, що під час видавання їжі вони повинні були стояти перед дверима зігнутими — одна рука за спиною, а другою полонений приймав тарілки і передавав іншим (С. 7).
65. Якщо прийом їжі відбувався у їдальні, то після його закінчення, наглядачі обирали двох людей, які повинні були прибрати та навести порядок. Ці полонені прибирали у зігнутому положенні, не дивлячись на співробітників. Завжди таке прибирання супроводжувалося побиттям (С. 9).
66. Один з полонених ретельно описав процес роздавання їжі по камерах:

відчиняється камера, на тачці привозять їжу. Заїжджає баландьор, а вертухай відчиняє камеру. Спецназ запитує: «хто хоче сосиски?» Я кажу: я, він каже — «підходи!». Я підхожу з опущеною вниз головою. Він б'є мене з ноги берцем в голову. Я відлітаю назад до туалета. Потім він запитує: «еще будеш?» Я кажу: «так точно!». Бо я хотів отримати для хлопців їжу. А він каже: «о! очки умножаются в три раза!», і б'є ще три рази в голову. І запитує: «еще хочешь?» Я кажу: «так точно!». Він каже: «еще очки умножаются!», і б'є ще три рази в голову. Потім підходить інший спецназовець і каже: «давай я», і вдарив мене берцем в голову біля трьох разів. Коли він мене вдарив, то сказав: «это всего пол-сосиски». Коли вони били мене, то сміялися. Після того, як пройшов обід, вони ідуть назад і забирають посуд. Я здаю посуд і одною рукою висовую їм його. А він каже: «став на пол». Я ставлю посуд на підлогу, а один вертухай бере і б'є мене електрошокером у тім'ячко, а спецназовець відразу б'є з ноги в голову і камера зачиняється (С. 10).

67. Загалом умови тримання в місцях інтернування відрізнялися тим, що українців тримали цілий день у камерах, виводячи лише на допити та для побиття. Їжу також прийма-

ли у камерах. Ніякої іншої діяльності розпорядок дня не передбачав. За численними свідченнями вказувалося, що прогулянок не було взагалі або ж були нетривалі — 10–15 хвилин один раз на два-три дні.

МЕДИЧНА ДОПОМОГА

68. Зі свідчень полонених випливає, що надання медичної допомоги українцям, які опинилися в полоні було неналежним. Вони вказували, що медична допомога начебто надавалася за потребою, «за запитом», але в той же час відмічали, що запит на таку допомогу не означав, що допомога буде надана. У великій кількості випадків запит про допомогу залишався без реагування або до полоненого з'являвся лікар, який з'ясовував фізичний стан полоненого і уходив не надавши жодної допомоги.
69. Нерідко під час запиту про надання медичної допомоги полонений наражався на побиття. Прикладом, є так званий «доктор зло» (лікар або працівник медичної частини, який перебував у колонії в Мордовії), про якого у своїх свідченнях згадали всі опитані і який на всі запити про допомогу бив полонених електрошоком і після цього питав: «уже не болить?»
70. Також полонені зазначали, що медична допомога могла бути неповною або неадекватною. Наприклад, в якості допомоги їм могли надати пігулки без назви. Медичні працівники не надавали ніяких пояснень і коментарів з приводу своїх методів та засобів лікування.
71. Окремої уваги заслуговують ситуації, коли полонених дуже сильно били та катували. За свідченнями полонених, в подібних ситуаціях медична допомога не надавалася ніколи. У деяких свідченнях полонені зазначали, що окремі медичні працівники сварили співробітників силових структур за те, що вони б'ють полонених та знущаються над ними.

В своїх свідченнях полонені так описують ці випадки:

...в Рязьську нам надавали медичну допомогу. Тих, хто звертався за медичною допомогою, били, але медичну допомогу надавали. Жінки лікарі, навіть ругали спецназівців за те, що вони нас б'ють і не передають лікарям, що полоненим потрібна якась допомога (С. 4).

72. В той же час припустити повну непоінформованість медичних працівників про факти катувань та побиття неможна, бо полонені свідчили про те, що періодично їх оглядали лікарі, брали в них кров та сечу на аналізи, робили флюорографію і навіть ЕКГ. Отже, не помітити фізичний стан полонених було неможливо.

Полонені так описували періодичні медичні огляди:

Флюорографію ми проходили раз на півроку (перший раз я її пройшов, коли була прийомка, потім через чотири місяці ще два рази). Один раз зробили кардіограму. Здавали аналізи сечі і крові. Коли здавали якісь аналізи, нас постійно били дубинками або руками (С. 6).

73. Полонені також відзначали, що у екстрених випадках медичну допомогу все ж таки надавали, але її отримання повністю залежало від фізичного стану полоненого. Якщо він міг пересуватися та розмовляти, то медична допомога могла бути надана несвоєчасно або у неповному обсязі. Якщо ж мова йшла про ситуацію, коли полонений втрачав свідомість або стан здоров'я очевидно свідчив про загрозу життю або фізичній цілісності полоненого, допомога зазвичай надавалася. Але і у таких ви-

падах вона зводилася до швидкого усунення симптомів або подолання кризисного становища. Підтримуюча терапія та реабілітаційні заходи зазвичай не здійснювалися і полонених повертали до камери, в яких їх тримали до того, як помістили до лікарні.

Зі свідчень полонених:

...мене почало морозити і почала боліти нога, і за один день нога почала синіти, а за три дні нога стала чорна та здорова, від коліна до низу. Я попросив медичну допомогу, мені дали якісь ліки. Через три дні я втратив свідомість від болю вночі. Це було приблизно о 5 ранку, бо хлопці по камері побачили, що мені погано, почали стукати у двері, викликати чергового лікаря. Я вже прийшов до тями, бо лікар мені зробив укол. Мене винесли у коридор, поклали на носилки та повезли у госпіталь. Поки мене везли на авто у госпіталь, я декілька разів втрачав свідомість і цей лікар сказав спецназівцю, що я вже не живець і мене потрібно швидше везти, щоб я помер у госпіталі. Коли лежав у госпіталі, там була одна зміна працівників СІЗО, яка постійно була хворих.

Після госпіталю мене привезли назад у СІЗО, в окремий корпус, там сиділи хворі на туберкульоз і ми сиділи там у камері по двоє (С. 3).

74. Описані вище матеріальні умови тримання, харчування та надання медичної допомоги відносно полонених українців доповнювалися постійними побиттями, цькуванням та психологічним тиском. Все це виснажувало полонених фізично і психологічно.

КАТУВАННЯ ТА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

ЗАГАЛЬНІ ЗАУВАЖЕННЯ

75. За отриманими нами свідченнями катування є постійною практикою стосовно українців, які опинилися в російському полоні. Вони застосовуються до всіх без виключення і фактично на всьому шляху етапування та переміщення полонених. У кожному місці несвободи, через яке проходить полонений українець, створені нестерпні умови перебування. До полонених застосовуються не лише фізичні тортури. Відносно них застосовується психологічний тиск та знущання. У місцях несвободи, де тримають українців, сформована атмосфера приниження та залякування.
76. Катування застосовувалися як під час допитів полонених, так і в якості повсякденної буденності. Під час допитів катування були сфокусованими та максимально жорсткими бо завжди здійснювалися групою катів відносно одного полоненого. Особи, які допитували декларували мету допиту та катували полоненого намагаючись досягти цієї мети (див. розділ щодо мети катувань).
77. Всіх без виключення полонених піддавали допитам. Вони були частиною повсякденного життя у всіх місцях тримання українців. У кожній установі, куди прибували полонені, їх допитували. Кількість таких допитів у кожного була різна і не залежала від того, що кожен з полонених вже був опитаний. Фактично полонені проводили значну частину часу на допитах та в їх очікуванні, бо інших видів «діяльності» перебування в полоні не передбачало. Ймовірно, мета допитів була пов'язана не стільки зі з'ясуванням тих чи інших обставин, скільки з тим, щоб бути частиною загальної атмосфери тиску та приниження полонених.
78. Полонені так описували процес допиту:

За весь час, поки я перебував в установі, мене допитували дуже багато разів, іноді по декілька разів на місяць, а спочатку могли допитувати кожен день або через день.

На допитах постійно принижували і били. Били руками, ногами, дубинками, використовували електрошокер, змушували стояти у розтяжці (ноги широко, нагнутий, руки долонями від стіни). Били по ребрах, могли ключами по ребрах, щоб я відчував більше болю. На одному з допитів я стояв у розтяжці приблизно півтори години і всі ці півтори години вони відбивали мені яйця (били ногами по яйцях). Їх було 5–6 осіб. В основному били працівники ФСІН, спецназ стояв лише для страхування. Протягом цього допиту я близько десяти разів падав на землю і піднімався. Я майже втратив свідомість. Після цього допиту мене затягнули і закинули в камеру. Хлопці, які були у камері, намагалися мені допомогти. Після цього допиту у мене приблизно дві-три години болів живіт, ноги і голова тріщала, я був ніякий. Після цього допиту, приблизно через пів години сказали підійти до кормушки і спитали чи мені нормально і сказали, що жити буду.

Мене завели у невелику кімнату. Посеред кімнати стояв стіл, сидів слідчий, він був у цивільному одязі, але у балаклаві. Там були присутні: один військовий та один спецназівець. Один був у чорному одязі, а інший у мультикамі. Всі були у балаклавах. Я стояв біля стінки, ноги на ширині плеч, зігнутий, голова сперта на стінку, руки вверху, ззаду (ластівка). ...Я відповідав на питання, а спецназівець

каже: «что-то я тебе не верю», і мене почали бити. Мене спочатку били кулаками по нирках. Потім почали електрошокером бити по спині, по сідницях. Потім він мене ударив ногою у стегно. Допит приблизно тривав годину або годину і десять хвилин. На кожну відповідь не пам'ятаю або не знаю — мене били (С. 7).

79. Катування, які застосовувалися у інший час (поза допитами) були менш жорстокими, зазвичай застосовувалися відносно групи полонених. Іноді вони здійснювалися представниками російських силових структур для розваги. Їх метою переважно були приниження полонених та знущання над ними. Такі катування створювали атмосферу безпорадності, незахищеності та сваволі.
80. Види та форми катувань є різними, але всі вони відрізняються надмірною жорстокістю, інтенсивністю та систематичністю.
Видами катувань, про які згадували полонені, є:
 - Побиття
 - Катування електричним струмом
 - Стресові положення та надмірні фізичні навантаження
 - Сексуалізовані методи катувань
 - Погрози та імітація страти
 - Придушення/ асфіксія
 - Цькування собаками
 - Створення нелюдських та принизливих умов тримання
 - Інші види катувань

ПОБИТТЯ

81. Це найбільш поширений вид фізичного насильства, яким просякнуте все перебування полонених в місцях несвободи Російської Федерації. За свідченнями полонених побиття відбуваються у всіх місцях несвободи, в будь який час та під час будь яких заходів. Побиття здійснюються як руками і ногами, так і різними знаряддями — палками, дубинками (палицями, кийками), інструментами (молотками, гайковими ключами тощо), пластиковими трубами, гумовими шлангами, канатами з нав'язаними вузлами, ремнями із металевими пряжками, навіть вогнегасником (С. 5) та ін.
82. Побиття, про які повідомляли опитані полонені вони описували, були дуже таргетованими. Локалізація нанесення ударів свідчила про бажання катів нанести максимальну шкоду здоров'ю полоненого і в той же час залишити його живим.
83. Найчастіше численні та систематичні удари наносили по нирках, намагаючись завдати полоненим максимальні ушкодження, які в майбутньому могли потягти за собою інвалідізацію людини, спричинення хронічних захворювань нирок. Багато хто з полонених відзначали, що вони мали тривалі болі у області нирок, мочилися кров'ю тощо.
84. Всі полонені згадували про те, що багато ударів наносилося прицільно по ногах. Полоненим відбивали м'язи, порушуючи кровообіг у кінцівках. Це тягло за собою втрату можливості пересуватися на деякий час і в майбутньому було здатне привести до порушення функцій руху. Всі опитані згадували, що вони повністю втрачали можливість пересуватися на короткий час і мали значні проблеми з пересуванням протягом тривалого часу.
85. Удари та застосування електроструму до хребта призводили до короткочасної втрати можливості рухатися, до того, що жертва втрачала чутливість кінцівок.

86. Нанесення ударів по статевим органам, застосування електрошокерів до статевих органів без будь-якого сумніву мали на меті не лише приниження полонених, а й завдання шкоди їх репродуктивному здоров'ю та половим здібностям. Опитані відзначали, що їх кати казали про це прямим текстом, в тому числі погрожуючи кастрацією.
87. Всі ці «прицільні» побиття на тлі поганого харчування, браку медичної допомоги, постійного психологічного тиску та принижень у всіх випадках призводили до значного погіршення здоров'я полонених.
88. Зі свідчень полонених:

...поки ми піднімалися, нас били палками, дубинками, ремнями з бляхами по всьому тілу. ... Вони не намагалися потрапити в якесь місце, вони просто били по всьому тілу. ...Поки нас вели, нас били шокерами, руками, ногами. ... били шокерами, мене били по яйцям і в задній прохід дуже багато разів. Били так сильно, що у мене почали відніматися руки та ноги (С. 1).

Вони били мене битою, дуже сильно били по ногам. Відбили ногу, була зламана нога, ударів було близько п'ятдесяти штук. Ноги були аж чорні, не проходили місяці два, я не міг ходити. Також били по рукам, ребрам. В мене було зламано три ребра. Били до тих пір, поки я не втратив свідомість. Нас спочатку дуже сильно били. Нас били кожен день. Одного разу на перевірці мене також ударили електрошокером по яйцях. ... нас били руками, ногами, палками, дубинками... держак лопати... електрошокерами... (С. 3).

Були випадки, коли військові РФ, неслов'янської зовнішності заходили і казали: полковники встать! І привселюдно забивав їх майже до смерті. Протягом дня могли заходити два-три військових і бити наших полонених. В основному били офіцерів (С. 5)

89. Полонені свідчили про те, що випадки побиття та катування до втрати свідомості жертв, а також випадки настання смерті серед полонених не були рідкістю.
90. Відзначали випадки побиття навіть хворих та поранених полонених, які були лежачими, не могли стояти та самостійно пересуватись. Зі свідчень полонених:

А в ту камеру, де я лежав, привезли важкохворого, він навіть не міг встати. І цей співробітник СІЗО, що бив мене, також бив цього важкохворого (С. 3).

91. Полонених били постійно, під час всіх дій та заходів, учасниками яких вони ставали. Їх били при переміщенні, під час прийомки до різних установ, били у камерах, при перевірках, під час ведення до душу або до столової, під час пересування територіями установ, били під час прямування на допити. Особливо жорстоко били на допитах. Побиття могли відбуватися протягом дня по кілька разів.

КАТУВАННЯ ЕЛЕКТРИЧНИМ СТРУМОМ.

92. Російські правоохоронці використовували цей вид катування дуже широко. Застосовується як з використанням електропристроїв, клема яких приєднуються до частин тіла жертви, так і з використанням спеціальних пристроїв — електрошокерів. В окремих випадках для покращення токопроводності жертву поливали водою або били полонених струмом під час приймання душу. Один з полонених згадує, що під час допиту до його рук прикріпили тапик та почали бити струмом і ставити запитання.

Однак полонений на мав змоги відповісти на них, адже відразу після запитання подавали струм і полонений міг тільки кричати від болю. Інший полонений зазначав, що на першому чи другому допиті йому причепили клеми на мізинці. Також чіпляли на вуха та пускали маленький ток (С. 2).

93. Удари електрострумом наносилися в різні частини тіла. По рукам і ногам, по хребту, по куприку, по статтєвим органам, по сідницям, по п'яткам, по голові, під ребра. Один з полонених так описував застосування до нього електрошокеру:

мене шокером били в район ніг. Зажимали шокер, щоб він працював протягом кількох секунд, а потім цим шокером притискали до тіла і проводили по спині від ший до копчика. Також били в пальці рук (С. 9).

Інший полонений вказував, що на допитах били електрошокером прицільно, били по окремим місцям, по ребрам, спині, ногам, рукам. Електрошокери були у них різні за розміром та потужністю, і можна було відчувати, коли пристрій виставлявся на максимум (С. 8).

94. Тривалість та спосіб застосування електроструму були різними. Один з опитаних, характеризуючи катування електрострумом, зазначав, що його били по всьому тілу, по геніталіям, в задній прохід, окрім голови і вище ключиць. Так били приблизно місяць кожен день. З 1000 днів полону за його підрахунками били шокером 150–250 днів. З цих 250 днів по геніталіям та в задній прохід били близько 15 разів. По геніталіям били лише на ранкових перевірках. Це також могло бути під час приймання душі (С. 4). Інший полонений згадував, що його били шокером по сідницях. Шокери були різних розмірів, їх застосовували по всьому тілу. Шокер могли тримати по 30 секунд і лише тоді відпускали, після чого на шкірі залишалися опіки (С. 8).
95. Електрострум застосовувався до полонених як під час допитів для отримання зізнань та свідчень, так і під час щоденної взаємодії з полоненими. Під час допитів електрострум застосовувався тривалий час та з тяжкими для жертви наслідками. У другому випадку електрострум був засобом «стимулювання» полонених. Таким чином їх примушували переміщуватися швидше, виконувати вимоги та накази силовиків. У таких ситуаціях використовувалися електрошокери і використання було зазвичай не надто тривалим.
96. Наслідки застосування електроструму полонені описують по різному, але у переважній більшості випадків вони були тяжкими. Полонені згадують, що втрачали свідомість, втрачали чутливість кінцівок, отримували опіки, не могли рухатися певний час. Це траплялося тоді, коли електрострум застосовували до хребта.
97. Всі опитані згадували, що деякі медичні працівники (згадуваний всіма, так званий «доктор зло») мали електрошокери і постійно застосовували їх до полонених, фактично замінюючи ним надання медичної допомоги.

СТРЕСОВІ ПОЛОЖЕННЯ ТА НАДМІРНІ ФІЗИЧНІ НАВАНТАЖЕННЯ

98. В цю групу катувань включений опис випадків примушення полонених до перебування у певних положеннях тривалий час або до виконання фізичних вправ. Цей вид катувань є поширеним в російському полоні. Ним представники російських силових відомств заповнюють весь час перебування полонених в місцях інтернування. Він є повсякденною рутинною.

99. Зважаючи на те, що полонені значну частину часу перебували в камерах, представники російських силових структур змушували їх стояти не рухаючись протягом всього дня (8 і більше годин). Після підйому та сніданку полонені повинні були стояти в камерах біля своїх ліжок в положенні руки за спиною, голова опущена донизу. Розмовляти та підіймати голову було заборонено. Майже завжди до цього додавалася заборона відвідувати туалет та пити воду без дозволу (команди). Полонені свідчили, що в результаті таких заходів у них набрякали ноги, дехто з них не міг терпіти і справляв фізіологічні потреби під себе.
100. Один з полонених так описує ці знущання:
- нам сказали, що ми повинні постійно стояти. Опиралися не можна було, присісти не можна було, поворухнутися не можна було. В туалет і воду пити можна лише за дозволом. Якщо ми цього не виконували, то нас виводили в коридор і били. Ми повинні були стояти з 6:00 ранку до 22:00 вечора. І я так стояв кожен день з 10 лютого 2023 року до 23 жовтня 2024 року. Внаслідок того, що я стояв, в мене проблеми з ногами, мені дали третю групу інвалідності пожиттєво (С. 3).*
- Інша особа свідчить:
- ми повинні були стояти. Голова опущена, руки назад. Цілий день з 6:00 ранку до 22:00 години. В туалет ходити і воду пити лише по команді, коли вони дозволяють. Іноді весь день не дозволяли пити і в туалет ходити. Якщо хтось поворухнувся або говорив щось, то виводили всю камеру на коридор і забивали. Ми так стояли до останнього дня, поки мене не звільнили (свідчення С. 2).*
101. Іншим поширеним положенням була так звана «ластівка» — положення у нахилі вперед, голова притулена до стіни, руки підняті вгору позаду корпусу або «розтяжки» — положення обличчям до стіни, руки підняті вгору з долонями на стіні (іноді тильними боками долонь до стіни), ноги завширшки ширини плечей. Таке положення полонені були повинні займати у всіх ситуаціях, коли вони покидали камери та перебували в коридорах, кабінетах або інших приміщеннях де вони очікували допитів, переміщень до інших приміщень (ідальні, душових, медичних частин тощо). За свідченнями полонених знаходитися в таких положеннях вони могли доволі тривалий час. Один з полонених зазначав, що «ластівку» вони тримали весь час ранкової перевірки (С. 7)
102. Фізичні виправи полонених примушували виконувати постійно. Ймовірно російський спецназ та працівники ФСІН використовували в якості розваги. Полонені зазначали, що їм кожного дня віддавали команду присідати або віджиматися. Кількість присідань була різною, але зазвичай не менше 200 разів. Один з полонених (С. 9) вказував, що рекордна кількість присідань у їх камери була 2600 разів, інший визначав 4000 разів (С. 6).
103. Розмаїття положень, в яких полонені повинні були перебувати цілком залежали від фантазії працівників російських правоохоронних органів. Прикладами такої фантазії є примушування тримати положення напівприсіду (присівши тримати руки попереду себе) протягом 1–1,5 години. «Якщо їм не подобалося, як ми стоїм, вони підкликали нас до решіток, протягували руки і ПРами били нас по спині» (С. 10), присідання, так званим, солдатським хватом (присідання кількох людей, які тримають один одного за плечі) тощо (С. 7).
104. Іноді працівники місць інтернування віддавали наказ виконувати фізичні вправи одразу всім полоненим, які трималися у відповідному місці. Так полонений згадує, що одного разу ціла зміна співробітників СІЗО, яка перебувала у стані алкогольно-

го сп'яніння віддала команду «біг на місці». «Ми бігли протягом 2–3 годин. Про нас співробітники забули, а потім коли прийшли до корпусу, були здивовані, чому весь корпус біжить» (С. 9).

105. Іншими прикладами примушування займати певні положення та виконувати фізичні вправи є перебування у «планці» протягом всього часу ранкової перевірки (С. 7), виконання «шпагату». «Якщо не виходило, то вони допомагали сісти — били по ногам, натискали на таз сильно, щоб розтягувався» (С. 1).
106. Свідчення полонених щодо примушування до займання стресових положень та виконання фізичних вправ були дуже схожими. Обмеження можливості вільно рухатися та змінювати положення тіла, поміщення у незручні та неприродні положення та навпаки — у положення, які вимагають спеціальної фізичної підготовки (положення «шпагату»), примушування до надмірних фізичних навантажень на фоні знесилення та постійного недоїдання — все це свідчить про свідоме знущання та виснаження полонених, створення атмосфери загального приниження. Зважаючи на поширеність, однаковість таких дій, на те, що до їх впровадження було залучено велику кількість працівників правоохоронних органів Російської Федерації, з великою долею ймовірності можна стверджувати, що такі дії були узгоджені та санкціоновані, вони носять неприхований характер катувань та нелюдського поводження.

СЕКСУАЛІЗОВАНІ МЕТОДИ КАТУВАНЬ

107. Для цілей цього звіту було використано широке тлумачення сексуального насильства, відповідно до якого воно включає не лише зґвалтування, примушування до сексу або інші дії пов'язані з проникненням в тіло людини, але й інші дії, не пов'язані з проникненням або навіть фізичним контактом. Такий підхід відомий міжнародному праву, він був обраний Міжнародним трибуналом щодо Руанди у справі проти Акаєсу.
108. Опитані неохоче розповідали про сексуальне насильство. В той же час подібні епізоди ймовірно завдавали значні психологічні страждання і саме це зумовило те, що більшість з опитаних все ж таки надавали пояснення щодо цих фактів.
109. Випадків ґвалтувань полонені не описували, але насильство, яке має всі ознаки сексуального, застосовувалося до полонених дуже часто. Йдеться про удари по статевих органах та в область паху жертви, застосування електрошокерів до геніталій та до анусу полоненого, роздягання жертви та примушення її до перебування оголеним, виконання фізичних вправ оголеним, погрози зґвалтуванням, імітація зґвалтування. Всі опитані відзначали, що погрози кастрації та відбиття статевих органів були постійними та цілеспрямованими.
110. Багато хто з полонених згадували, що спецназ та працівники місць інтернування погрожували використанням монтажно́ї піни, як знаряддя сексуалізованих тортур. Полонений розповідав, що на нього кричали, лаяли його матом та питали: «чи є в жопі піна?» і «чи яйця в мене на місці?». Далі він згадує, що після цих погроз його почали бити електрошокером по статевих органах та у задній прохід. Били шокером багато разів протягом 10 хвилин (С. 9)
111. Виконавці катувань відкрито казали полоненим про мету сексуального насильства. Вони прагнули нанести полоненим такі травми та ушкодження, які б зробили неможливим для них в подальшому мати дітей. Полонений розповідав:

мені сказали стати у розтяжку і додали: «зараз ми перевіримо твої балабони» і почали ногами бити по яйцям. Коли мене били по яйцям, то обґрунтовували це тим, що їхнім полоненим в Україні відрізають яйця і нам били по яйцям, щоб ми не мали у майбутньому дітей (С. 8).

112. Інший полонений згадував, що його постійно допитували двоє — лейтенант і товстий капітан. В допитах іноді брали участь засуджені, які відбували покарання у цьому місці несвободи. Полоненому погрожували тим, що якщо він не зізнається у підриві Драматичного театру у Маріуполі, то засуджений зґвалтує його. Після цієї погрози засуджений спустив штани, демонструючи готовність виконати наказ особи, що допитувала. Полонений заплакав і лейтенант наказав засудженому одягти штани. Але після цього лейтенант сказав, що полонений ніколи не буде мати дітей і з цими словами почав бити полоненого електрострумом (електрошокером) по геніталіям. Полонений згадав, що у нього трапився шок (С. 6).
113. Працівники правоохоронних структур Російської Федерації часто погрожували ґвалтуванням та кастрацією. Опитувані згадували кілька епізодів імітації ґвалтування. Працівники ФСІН намагалися засунути в анус полоненому гумовий кийок (С. 8), палку, пляшку (С. 5).
114. Формами сексуалізованого насильства були заклики до статевих зв'язків, які працівники ФСІН кидали полоненим під загрозою побиття. Полонений описував, що він чув як співробітники ФСІН та спецназівці близько десяти разів кричали через двері полоненому Б. та ще одному «відсмоктати» один одному і дивилися.
Але хлопці на це не йшли, і їх били. В іншій камері інші співробітники ФСІН та інші спецназівці кричали полоненому, щоб він трахнув іншого, але вони цього не робили, і їх били (С. 8)
115. Свідчення полонених вказують на те, що сексуальне насильство використовувалося з двома основними цілями — нанести шкоду статевому здоров'ю полонених та принизити їх. Поселити впевненість в тому, що тіла полонених більш їм не належать. Полонені зазначали, що після звільнення з полону мали проблеми зі статевим здоров'ям. Скарги були на погані результати спермограм, больові відчуття у паховій зоні тощо. Нічого подібного до потрапляння в полон у опитаних не було (С. 8).

ПОГРОЗИ ТА ІМІТАЦІЯ СТРАТИ

116. Перебування українських військових в російському полоні постійно супроводжувалося погрозами вбивства та фізичного знищення. Опитані згадували, що з самого початку перебування в полоні російські військові, бойовики квазіутворень (ЛНР, ДНР) та працівники правоохоронних органів РФ погрожували вбивством і розправою, казали про те, що живими українці до дому не повернуться. Такі погрози не були персоніфікованими і адресувалися всім полоненим, які їх чули. Це була частина повсякденного тиску на полонених.
117. Разом з тим погрози та імітація страти мала й ознаки індивідуальних випадків катувань. Найчастіше таке траплялося під час допитів полонених, коли вони залишалися сам на сам з командою катів. Такі погрози та імітації відбувалися в контексті побиття чи катувань інших видів і завдяки цьому їх ймовірність іноді набувала ознак неминучості.

118. Іншими були ситуації, коли до камери з полоненими заходили бойовики спецназу, називали прізвище полоненого, наказували збирати речі і виводили його. Далі, під час руху до транспортних засобів і подальшого пересування полоненим повідомляли, що їх везуть на розстріл. Весь час поки тривало переміщення полонених їх тримали у напрузі, постійно нагадуючи, що везуть на розстріл, «на корм собакам» (С. 6).
119. Один з полонених описав як в колонії в Мордовії, їх виводили на вулицю, ставили на коліна і імітували розстріл, кидаючи каміння у металевий щит. Лунав звук, схожий на постріл. Жертви не могли бачити, що це, і тому були дуже налякані та пригнічені. Тому часто вони втрачали контроль над своїми фізіологічними функціями і справляли природні потреби під себе.

АСФІКСІЯ / ПРИДУШЕННЯ

120. Цей вид катувань полягає у позбавленні жертви можливості дихати шляхом перекривання дихальних шляхів. Таке перекривання здійснюється у різний спосіб — придушення шляхом стискання шиї жертви, шляхом лиття великої кількості води через ганчірку, шляхом одягання пластикового пакету на голову жертви, шляхом поміщення у тісне приміщення без доступу свіжого повітря і залишення на тривалий час.
Найчастіше придушення використовувалося під час допитів. В таких випадках вони були частиною інших катувань.
121. С.4 згадував, що деякі співробітники Федеральної служби безпеки (зі слів самих співробітників), топили полоненого Х. Його поклали на спину з зав'язаними руками і ногами, на обличчі розмістили ганчірку і почали лити велику кількість води (С. 4).
122. Також придушення застосовувалися під час переміщень полонених. Один з полонених описував спосіб перевезення, який росіяни застосовували під час доставляння полонених до місць тримання. Він згадував, що в вантажівку було поміщена велика кількість людей, яка в кілька разів перевищувала місткість транспортного засобу. Він каже, що «доходило до панічних атак, не вистачало повітря. На запит, щоб відкрили вентиляцію, нас ігнорували» (С. 9)
123. Придушення з застосуванням пакету було поширеною практикою. Опитаний С. 1. зазначав, що йому на голову одягали пакет і тримали до тих пір, поки він не втрачав свідомість. Інший полонений так описав використання пакету під час допитування:
«...цей допит був найжорсткіший, мене душили. Я зайшов у камеру і мені сказали: лягай. Я ліг на підлогу, руки поклав на спину. Він зав'язав мені руки скотчем і ноги. Потім взяв два табурети, один з них засунув між однією рукою і тулубом, а інший між іншою рукою і тулубом. І почав запитувати хто убив цивільних. Накинули кульок на голову і почали душити: закривали кульок і рукою закривали рот і ніс, що я не міг дихати. Перший кульок був прогризений, і вони взяли новий, накинули на голову і почали душити. Цей допит тривав приблизно три години і весь цей час вони кульок то зажимали, то знімали» (С. 10).
124. Придушення шляхом стискання шиї жертви нерідко поєднувалося з іншими діями, які підсилювали ефект від асфіксії. Особа С. 2 вказувала, що придушення за шию кати поєднували з одночасними ударами у сонячне сплетіння. Такі дії призводили до втрати свідомості полоненим. Після цього жертви «розбуджували» електрошокером і все починалося знову.

ЦЬКУВАННЯ СОБАКАМИ

125. В установах виконання покарань в Російській Федерації собаки використовуються для охорони периметру цих місць і для запобігання втечам засуджених. Також їх використовують під час переміщення тих засуджених, які розглядаються як особливо небезпечні. Відносно українських полонених собак використовують з метою залякування та нанесення їм травм.
126. Опитані свідчили, що звичайною була практика цькування полонених службовими собаками, віддання собакам команди атакувати та кусати полонених. Тримання біля полонених на близькій відстані збуджених та роздратованих собак. Особа С.10 описував, що їм надали команду заповзати в приміщення повзком і в цей же час кінолог давав собаці команду атакувати тих, хто заповзає і тримати їх. Собака виконувала команду, хапаючи полоненого і тримаючи його за кінцівку. Особа С.10 згадувала, що його собака кусала двічі — за ногу і за сідницю під час прогулянки. У деяких полонених після укусів собаки залишилися шрами.
- При цьому полонені згадували, що медична допомога в таких випадках не надавалася (С. 9).
127. Часто цькування собаками супроводжувалося принизливими висловлюваннями у бік полонених. Опитаний згадував, як кінолог віддаючи накази собаці вигукував: «укуси укропа!», «найди контрактника!» (С. 2).
128. У результаті укусів собак полонені згадували, що в них залишалися рани та шрами. Зважаючи на незадовільний стан харчування, відпочинку та відновлення, а також постійний психологічний тиск та високий рівень стресу рани погано загоювалися. Один з полонених згадував, що його побратиму собака відкусила шматок шкіри біля ліктя. З його слів потім ця рана дуже довго гнила (С. 4).

СТВОРЕННЯ НЕЛЮДСЬКИХ ТА ПРИНИЗЛИВИХ УМОВ ТРИМАННЯ

129. Умови, в яких перебували українські полонені цілком можна розглядати як окремий вид катувань бо вони формували у полонених стійке відчуття страху, вразливості, беззахисності та безпорадності. Полонені нічого не могли вдіяти, не могли жодним чином впливати на ситуацію та власне становище. Від них не залежала можливість якихось змін в умовах тримання, не могли скаржитися, отримувати допомогу, звертатися до якихось органів, організацій чи людей. Полонені знаходилися під повним контролем росіян і були позбавлені не лише всіх прав людини, а й навіть елементарної мінімальної фізичної та фізіологічної свободи (йдеться про можливість рухатися, займатися якимись видами діяльності, справляти природні потреби).
130. Матеріальні умови, в яких опинилися полонені українці характеризуються таким — холод, недостатня їжа, відсутність медицини, погрози, образи та залякування, приниження шляхом примушення до пересування у зігнутому стані, повзком або навколішки.
131. Окремим видом впливу на полонених було примушення до поїдання розрізняльних знаків з військової форми, примушення до вивчення гімну Росії, російських пісень та віршів, примушення до читання віршів та рахування в голос. Тиск полягав також у тому, що кривдники впливали й на інтелектуальну сферу полонених, нав'язуючи

російські пропагандистські наративи, забороняючи не лише розмовляти українською мовою, але й взагалі розмовляти.

132. Росіяни примушували полонених до побиття інших полонених українців, намагалися створити атмосферу недовіри та взаємних доносів., напруження і небезпеки (С. 8). Постійне фізичне насильство, зневажливе ставлення та приниження, повний контроль над тілом полонених, над їхнім часом та простором, в якому вони опинилися. Полоненим забороняли рахувати дні та відстежувати число та місяць, намагаючись повністю їх дезорієнтувати, роблячи їх безпорадними (С. 5).

Приклади зі свідчень полонених:

...товариша поруч били за тату. Заставляли людей жувати українські прапори, шеврони, нашу символіку, говорили щоб ковтали. Якщо не з'їдаєш, то погрожували побиттям. Деяким людям стало погано (С. 10).

У камері, де я був місяць, камера була двомісна, входні двері не зачинялися до кінця, у камері була пліснява, було холодно (я весь час був без носків, бо мені не видали). Потім мене перевели у 8-місну камеру, у ній також було холодно, була пліснява, яку ми витирали руками. Ми намагалися провітрювати камеру, щоб не захворіти туберкульозом. Туалет був у камері, загороджений. У камері був стіл, дві лавочки дерев'яні у металевому каркасі, які були прикручені до підлоги (С. 11).

Перших півроку нам забороняли сидати, ми змушені були лише стояти. Забороняли ворухитися. Якщо ми цього не виконували, нас били. Нас змушували співати гімн Росії, розповідати їхні вірши, кричати їх приказки. Також ми кричали: «слава Росії!», «слава русському спецназу!». Коли вони заходили в кімнати, ми повинні були вклонитися і сказати гучно: «здравствуйте, гражданин начальник», а коли виходили, ми повинні були кричати: «до свидания, гражданин начальник! Спасибо за проверку!» Коли нас били, ми повинні були говорити: «спасибо, гражданин начальник». Змушували нас вчити пісні: «Катюша», «День победы», «Смуглянка», «Мама, я в плену» (С. 10).

133. Полонені розповідали про те, що умови тримання були настільки жорстокими, нелюдськими та принизливими, що дехто намагався покінчити життя самогубством.

...коли я перебував на 4 поверсі у камері 49, то у камері 46 (навпроти) утримувався полонений Ж. Одного разу на допиті його побили троє співробітників СІЗО, після чого він у камері порізав собі вени кахлем. Але він залишився живим (С. 7)

...Зайшовши у камеру, я кричав — «йдіть нахер, дайте мені автомат, я вас всіх перестріляю тут і сам застрелюсь!». І хлопці в камері сказали, що я побіг на них. Вони мене вирубили, і я обписався. В цей момент у мене був епілептоїдний напад. Я зрозумів, що це епілепсія, тому що я після цього нічого не пам'ятав, і у мене була слина з рота. Після цього мені не надали медичну допомогу. У мене досі залишилась епілепсія (С. 6).

134. Опитані свідчили про те, що випадки смерті серед полонених були не рідкістю.

Я чув, як наші полонені кричали: «товариш начальник, полонений помер у камері!» (С. 5).

20 квітня або 24 квітня 2024 року у камері напроти помер від дистрофії полонений Х, 1979 року народження. За день до смерті, ми чули як він сильно ввечері кричав і кликав на допомогу. Почався підйом. Труп не забирали до тих пір, поки

не закінчився прийом їжі. Потім труп виносили засуджені і сміялися, типу ще один загнувся (С. 11).

ІНШІ ВИДИ КАТУВАНЬ

135. До полонених застосовувалися й інші види катувань. Вони не мали настільки широкого поширення. Серед них опитані згадували катування вогнем, катування газом, зв'язування. Один з полонених згадував про виривання нігтів на ногах (С. 6).

Опитані так описували ці випадки:

...запитали чи є танкісти? Один відповів, що він танкіст. Його вивели на коридор, облили горючою сумішшю, посадили на землю та підпалили (С. 3).

Щодо катування газом, один із співрозмовників зазначив:

Влаштували газові камери. Нам таке зробили один раз. Після перевірки ми забігали у камери, падали, бо нам було погано. Співробітники ФСІН та спецназівці заприскували з балончиків газ у камеру і закривали всі отвори, причому приказували всім стояти, не ворухитися. Нам забороняли відчиняти вікно. Ми так стояли приблизно годину. У нас в камері був дідусь, 71 рік, прізвище О., то він втрачав свідомість. Ми не могли дихати, задихалися, з очей текли сльози (С. 5).

136. Полонені згадували зв'язування, як окремий вид жорстокого поводження. Його жорстокість була зумовлена тим, що руки жертв зазвичай стягували настільки сильно, що в кінцівках значно порушувався кровообіг, а зважаючи на те, що полонені перебували зі зв'язаними руками дуже тривалий термін (іноді по 5–8 годин) це могло потягти за собою значну шкоду для здоров'я. Найчастіше зв'язування застосовували при переміщенні полонених.

Зі свідчень полонених:

...нам сказали, що ми переміщуємося у невідомому напрямку. Видали мішки з одягом і почали зав'язувати нам скотчем очі та руки. ... Потім нас помістили в автозаки, і ми їхали протягом 4 годин. По шуму гелікоптерів та літаків я зрозумів, що ми на аеродромі. Через дві години очікування, нас перемістили у літак. Скільки часу летіли, я сказати не можу, але почув від когось з росіян, коли ми приземлилися, він сказав слово Вороніж. Весь цей час у нас були зв'язані руки та очі. ...Нам дозволили сходити у туалет перед сіданням у літак. Ми на аеродромі із зав'язаними руками знімали штани та ходили до туалету. Коли ми прилетіли, нас перемістили знову у автозаки та ми їхали приблизно годин 10. Руки та очі були зв'язані (С. 9).

Перед тим, як нас завантажили в автобус, на нас наділи наручники на руки. Затисли дуже сильно, що у всіх пішла кров. Ми просили, щоб послабили, але наші прохання були проігноровані. Так ми їхали приблизно 6–8 годин (С. 5)

Руки і очі були зв'язані. ... Ми сиділи (у літаку — прим. авт.) на підлозі, руки тримали перед собою. Нас було багато, сиділи дуже тісно. Ми сиділи один у одного поміж ногами. Ми летіли дуже довго (С. 2).

ЦІЛІ КАТУВАНЬ ПІД ЧАС ДОПИТІВ

137. З розповідей полонених випливає, що основною метою катувань були отримання зізнань, визнання дій російських військ справедливими, визнання влади та могутності Російської Федерації та її керівництва, надання свідчень про вбивство цивільного населення та згоди на співпрацю з Російською владою та силовими структурами.
138. Деякі полонені зазначали, що зі змісту питань, які ставилися на допитах, можна було дійти висновку, що правоохоронці намагаються сформувати певну послідовність відомостей, які могли вказати на наявність кримінальних правопорушень (злочинів). В той же час полонені вказували, що правоохоронці не хотіли «фабрикувати» кримінальні справи.

Зробити остаточний висновок відносно того, чи дійсно були сформовані кримінальні справи проти полонених важко. Але беззаперечним залишається те, що всі «зізнання» та свідчення були отримані за допомогою катувань.

139. Зі свідчень полонених:

Спочатку вони хотіли дізнатися загальну інформацію: місце розташування підрозділів, де я знаходився; які завдання виконував, які накази поступали. Їх цікавили злочинні накази — вбивства, гвалтування, мародерства. Якщо ти на себе наговорював або на інших, то вони переставали тебе чіпати.

Коли я давав свідчення, то військові РФ відразу запитували: хто може підтвердити. Коли вони дізнавалися, хто може підтвердити, то зупиняли допит, мене відводили до камери і допитували того, кого я називав. Вони так допитували приблизно 10 людей і у нас всі свідчення співпали. Таким чином у нас вийшло відвести підозри від нашого побратима, на якого наговорили в іншій колонії, що він нібито приймав участь у груповому зґвалтуванні. Але так як у нас у всіх були однакові покази, то у нас вийшло виправдати ту людину і його вивели із справи (С. 4).

...був ряд установ, це був Волгоград, полонених змушували вигадувати історії, типу когось вбили, когось зґвалтували і обов'язково полонені повинні були зазначити прізвище — хто з ними це робив... (С. 4).

Одного разу мене відвели до приміщення до якогось співробітника у синій формі, який сказав мені писати розписку, що я згоден співпрацювати з РФ. Я відмовився і він сказав, що мене поб'ють і силою змусять мене все одно написати. Тому я написав розписку (С. 9).

Третій раз на допиті (після катувань та знущань — прим. авт.) я вже давав свідчення проти себе та людей з якими був і вони мене не били. Під час цього допиту співробітник ФСБ мене змусив написати розписку і погрожував розправою з моїми рідними якщо я її не підпишу. Зміст розписки наступний: будь якій людині, яка підійде до мене в Україні і назве певні слова, я повинен допомогти. Якщо я відмовлюсь або розповім це СБУ, то вони розправляться з моєю сім'єю. Також вони сказали, щоб я про СБУ навіть не думав, бо в них у СБУ свої люди (С. 9).

ОСОБИ, ЯКІ ЗАСТОСОВУВАЛИ КАТУВАННЯ

140. Ми вважаємо, що до виконавців катувань можна, крім безпосередніх катів, відносити й керівництво місць, де тримали українських військовополонених. Ці посадові особи не могли не знати про регулярні і системні катування, що відбуваються в установах, якими вони керують. Зважаючи на постійний та масовий характер катувань цей факт є беззаперечним. Отже ВК-10 в Республіці Мордовія до 13.03.2024 очолював — Сергій Забайкін, а починаючи з березня 2024 року і до теперішнього часу — Олександр Гнутов. Його заступниками сьогодні є Олексій Анашкін, Єгор Аверкін, Олександр Гришанін, Іван Вешкін, Семен Кузнєцов¹¹.
141. У своїх розповідях полонені часто згадують своїх катів. Як впливає зі свідчень, катування здійснювали працівники загонів спеціального призначення (спецназ), працівники Федеральної служби виконання покарань (ФСІН), представники Федеральної служби безпеки (ФСБ). Значно рідше у катування брали участь члени воєнних формувань Російської Федерації (військові, бойовики-чеченці та бойовики ДНР/ЛНР).
142. Зважаючи на те, що багато хто з опитаних пригадував, що в різних місцях, куди їх переміщували протягом того часу, який вони перебували у полоні, вони зустрічали одних і тих самих працівників, які катували полонених, можна припустити, що були створені спеціальні команди катів. Їх завданням було їздити по місцях несвободи слідом за полоненими та катувати їх. Своєрідні команди «професійних» катів-переслідувачів. Ця діяльність була їх основним завданням і єдиною функцією.
143. Певно саме вони застосовували катування, а інші працівники, зокрема з ФСІН допомагали в цьому. Завданням ФСБ-шників було проведення допитів, складання документів та фіксування певних фактів.
144. Якщо це дійсно було так, можна також сміливо припустити, що існувало певне розпорядження або наказ здійснювати таке «катівне» переслідування полонених з метою завдання ним максимальної шкоди, залякування, приниження тощо. Це в свою чергу є проявом єдиного підходу та скоординованої діяльності відносно полонених, своєрідною політикою щодо них.
145. Як про це свідчать полонені:

Нас били спецназівці та працівники ФСІН. Співробітники ФСІН були у синій формі. Були також кінологи. Вони заводили собак у клітки, брали якийсь інструмент і приймали участь у побоях і катуваннях полонених (С. 4).

Пам'ятаю лише, що у Мордовії був один із співробітників, який був у Рязьську. Ми впізнали по голосу (С. 7).

Ми пам'ятаємо, що коли ми були у Мордовії, то ми по голосам впізнали спецназівців, які були у Брянську. Ці спецназівці проводили перевірки, водили на прогулянки і у баню (С. 5).

Деякі зміни співробітників ФСІН, які були у Новозибкові і катували хлопців, були і у Мордовії. Бо вони деяким казали, що вони їх бачили у Брянську (С. 8).

¹¹ ФКУ Исправительная колония № 10 УФСИН России по Республике Мордовия <https://surl.li/hsxzka> «Доктор Зло». Лікар, який катував українських військовополонених в одній із найзакритіших колоній у Мордовії (розслідування) <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-mordovia-doktor-zlo/33475835.html>

146. В багатьох свідченнях полонені згадують військові позивні, імена і навіть прізвища своїх катів. Зокрема, у більшості розповідей згадуються такі виконавці катувань:

- «Бізон» — спецназівець, який супроводжував українських полонених при їх перевезенні літаком на військовий аеродром, з якого їх вже розвозили до різних установ, перш ніж доправити до Мордовії.
- «дядя Ваня» — співробітник СІЗО № 2 м. Таганрог. Як згадують полонені — він був колишній боксер. Він брав участь у допитах та катуваннях полонених.
- «Женя» — співробітник СІЗО № 2 м. Рязьк. За свідченнями полонених, цей співробітник відрізнявся особливою жорстокістю. Нерідко він вимикав камери відеонагляду в коридорі, де знаходилися камери полонених, виводив людей з цих камер та бив їх просто задля розваги.
- Биков Павло Валерійович, капітан — співробітник СІЗО № 2 Рязьк
- «Доктор Зло» (це прізвисько дали полонені) — працівник медичної частини ВК-10 Республіки Мордовія. Завжди відмовляв полоненим у наданні медичної допомоги. Замість її надання бив полонених електрошокером.

З отриманих свідчень вбачається, що з цією особою стикалися майже всі полонені і майже всі надали їй однакову характеристику — жорстокий кат, який відрізнявся нелюдським ставленням до полонених. Це особливо Жахливо, зважаючи на те, що він всіма згадується, як лікар.

Завдяки зусиллям журналістів проекту розслідувань Радіо Свобода «Схеми» цю особу ідентифіковано. Ним є медичний працівник (ймовірно колишній) медичної частини ВК-10 в Мордовії — Ілля Сорокін¹²

- Інспектор Михайлов — працівник СІЗО № 2, м. Комишин, який брав участь у допитах та катуваннях полонених
- Журавльов — спецназівець, який брав участь у допитах та катуваннях у ВК-10 Республіки Мордовія.
- «Байкал», «Тінкі-Вінкі», «Камаз» — позивні окремих співробітників, які перебували у ВК 10 Мордовії і брали участь у допитах і катуваннях полонених.
- Галицький — оперативний працівник ФСБ, який брав участь у допитах полонених у СІЗО № 2 м. Рязьк
- Інші кати з СІЗО № 2 м. Рязьк — Саша, Сан Санич, Роман, Максим, підполковник Семечкін.

¹² «Доктор Зло». Лікар, який катував українських військовополонених в одній із найзакритіших колоній у Мордовії (розслідування) <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-mordovia-doktor-zlo/33475835.html>

ПОПЕРЕДНЯ ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ЕПІЗОДІВ, ВИКЛАДЕНИХ В ЗВІТІ

147. Отримані свідчення дозволяють дійти висновку, що військові РФ та інші афілійовані з нею агенти вчинили цілу низку порушень норм міжнародного права в тому числі таких, які сягають ступеню суспільної небезпеки злочинів в конетексті міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.

Наші міркування ґрунтуються на наступних положеннях:

Всі опитані особи були військовослужбовцями Збройних сил України. Всі вони брали участь у захисті суверенітету та територіальної недоторканості України. В цьому сенсі Україна реалізує своє суверенне право на самооборону, яке закріплене ст. 51 Статуту ООН та мобілізує власні регулярні збройні сили для завдання відсічі регулярним збройним силам РФ. За таких умов військові збройних сил України отримали статус комбатантів і виконували бойові завдання, які надавалися командуванням.

Адже українські військовослужбовці знаходяться під захистом Женевських конвенцій про захист жертв війни.

148. Для встановлення наявності ознак воєнних злочинів необхідно проаналізувати декілька елементів подій, що відбулися.

Серед них такі:

- військовослужбовці повинні бути учасниками збройного конфлікту;
- військовослужбовці повинні мати статус комбатантів;
- поведження та дії відносно потерпілих повинні мати ознаки порушень, зокрема катувань
- виконавці відповідних дій усвідомлювали зв'язок своєї поведінки зі збройним конфліктом.

Ми вважаємо, що всі перелічені ознаки були наявні у опитаних нами респондентів. Свої висновки ми ґрунтуємо на наступному:

НАЯВНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РФ

149. Сьогодні факт наявності міжнародного збройного конфлікту можна вважати преюдиціальним.

Відповідно до Резолюції ООН ES-11/1 від 2 березня 2022 року Російська Федерація вчинила акт агресії проти України в порушення пункту 4 статті 2 Статуту ООН. В резолюції від Російської Федерації вимагається негайно припинити застосування сили проти України та утримуватися від будь яких подальших протиправних погроз силою або її застосування проти будь якої держави-члена ООН.

І хоча в документі не лунає словосполучення «збройний конфлікт» згадка про агресивне силове порушення Росією територіальної недоторканості України фактично вказує на наявність збройного конфлікту. Беззаперечним є те, що цей конфлікт є міжнародним, оскільки у протистоянні беруть участь дві держави, які мають спільний кордон. Ознакою збройного конфлікту є також те, що регулярні збройні сили РФ

незаконно перетнули державні кордони України і здійснюють збройні акції та атаки на території України.

ВСІ ОПИТАНІ Є КОМБАТАНТАМИ

150. Згідно зі ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року визначає поняття комбатанта, формулюючи його за допомогою поняття збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті. Адже особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті є комбатантами.

Зі змісту цього документу (Протоколу I) вбачаються основні ознаки, які повинні бути притаманні особам, що визнаються комбатантами. Ними є: особи відносяться до складу збройних сил, до яких належать будь які збройні формування, що перебувають під командуванням особи, відповідальної перед однією зі сторін конфлікту за поведінку своїх підлеглих. Такі збройні сили підпорядковані внутрішній дисциплінарній системі, яка, поряд з іншим, забезпечує додержання норм міжнародного права, застосовуваних у період збройних конфліктів; комбатанти мають визначений, видимий та добре ідентифікований здала розрізняльний знак; відкрито носять зброю.

151. Всі опитані потерпілі відносилися до збройних сил України, були озброєні та ідентифіковані, відповідали іншим критеріям визначення комбатантів.

Як зазначено у статті 44 Додаткового Протоколу № 1, за таких умов будь-який комбатант, що потрапляє під владу супротивної сторони, є військовополоненим.

Цей статус надає його носію цілу низку прав та обов'язків, а також гарантій, ці особи (комбатанти) перебувають під захистом, який надає Конвенція щодо поводження з військовополоненими.

У Конвенції вказано, що з особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю поводяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями.

152. Із цією метою заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії:

- a) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;
- b) захоплення заручників;
- c) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;
- d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії, визнані цивілізованими народами як необхідні.

153. Женевські конвенції (зокрема, Конвенція щодо поводження з військовополоненими) встановлює ключові гарантії для полонених та затриманих осіб, які конфліктуюча держава повинна забезпечити. Серед цих гарантій безумовна вимога щодо гуманного ставлення до тих, хто опинився під контролем однієї з конфліктуючих держав, заборона жорстокого поводження, знущання, приниження та катувань тощо. Держави, що тримає в полоні, повинна безоплатно забезпечувати затриманих осіб, у разі необхідності надавати їм медичну допомогу, піклуватися про їх безпеку.

Наведені у цьому звіті описи свідчать про те, що ці гарантії Росія не забезпечувала.

Ми вважаємо, що представники РФ своїми діями свідомо порушують норми, встановлені Женевськими конвенціями.

ДІЇ, ЯКІ ВЧИНЯЛИСЯ ПРЕДСТАВНИКАМИ РОСІЙСЬКИХ СТРУКТУР ТА ОРГАНІВ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ МАЮТЬ ОЗНАКИ КАТУВАНЬ

154. Цей висновок ми ґрунтуємо на свідченнях опитаних жертв, згідно з якими було виявлено та описано такі види катувань: побиття; катування електричним струмом; стресові положення та надмірні фізичні навантаження; сексуалізовані методи катувань; погрози та імітація страти; асфіксія/придушення; цькування собаками; створення нелюдських та принизливих умов тримання. Всі вони ретельно описані у відповідних розділах цього звіту.

Такі дії в практиці міжнародних судових органів неодноразово визнавалися катуваннями.

Зокрема, такі види насильства, як побиття, зґвалтування, погроза фізичним насильством, позбавлення сну та їжі, примушування перебувати у певному положенні тривалий термін тощо¹³.

Аналогічну позицію було констатовано у Рішенні МТКЮ проти Милорада Крноелаца, в якому постановили, що побиття затриманого, які потягли за собою тривалі розлади здоров'я у поєднанні з іншими методами жорстокого поводження (ненадання медичної допомоги після побиттів, одиночне ув'язнення, скудне харчування) можуть дорівнювати катуванням¹⁴.

155. Практика міжнародних судових органів та трибуналів зазвичай надає велике значення меті катувань. Якщо вони вчинюються з метою отримання відомостей та інформації, це також може свідчити про існування наміру на вчинення катування. В той же час, як вбачається зі свідчень опитаних військовополонених, нерідко мета катувань була відсутня. Отже катування фактично являли собою самоціль.

ЗВ'ЯЗОК ПОДІЙ ЗІ ЗБРОЙНИМ КОНФЛІКТОМ

156. Учасники подій та виконавці відповідних дій повинні бути поінформованими про наявність збройного конфлікту та пов'язувати власні дії з ним.

Описані у звіті події беззаперечно вказують на те, що виконавці дій (ім присвячений окремий розділ) усвідомлювали наявність збройного конфлікту та всі їх дії були вчинені внаслідок нього. Російські військові, працівники місць несвободи (як офіційних, так і не офіційних) добре розуміли, що вони беруть військовослужбовців України в полон (вимагаючи скласти зброю та надати всі розрізняльні ознаки, які вказують на належність до збройних сил та підрозділів), вимагали від них інформацію про належність до військових підрозділів, демонстрували обізнаність відносно існування

¹³ Посібник зі статті 3 Європейської конвенції з прав людини. Заборона катування: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_3_ukr

¹⁴ Прокурор проти Милорада Крноелаца (судове рішення), IT-97-25-T, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії (МТКЮ), 15 березня 2002 р., (п.п. 233–235).

підрозділів різних видів, проявляли особливу зневагу і жорстокість по відношенню до тих, хто ніс службу за контрактом тощо. Про зв'язок зі збройним конфліктом свідчить й те, що у полонених вимагали поплюжити збройні сили України та їх керівництво, а також визнавати велич Росії.

Отже ці обставини впевнено свідчать про наявність зв'язку вчинених росіянами злочинів зі збройним конфліктом.

НАЯВНІСТЬ УЗГОДЖЕНОЇ ТА СПЛАНОВАНОЇ ПОЛІТИКИ ДІЙ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

157. Зі спливом часу, завдяки продовженню роботи зі збору свідчень про триваючі порушення та злочини, стає очевидним, що у діях Росії наявні ознаки заздалегідь спланованих, системних дій по відношенню до українців. Це визначається в численних звітах міжнародних та національних українських організацій, також ці тенденції відмічаються у міжнародних юрисдикційних органах. Яскравим прикладом є Рішення ЄСПЛ від 9 липня 2025 року по справі Україна та Нідерланди проти Росії (заяви № 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22).
158. В контексті цього звіту особливо важливим у вказаному Рішенні є визначення ЄСПЛ цілої низки дій, яких припускається Росія, адміністративними практиками. Ними Суд визнав системні порушення, які почалися з 2014 року на територіях, які знаходилися під юрисдикцією РФ, тривали весь час і отримали найбільшого поширення після пономасштабного вторгнення в 2022 році.
 Такими адміністративними практиками Суд визнав позасудові страти, незаконні затримання, катування та нелюдське поводження з цивільними та військовополоненими, депортація та примусове переміщення цивільних, у тому числі дітей, переслідування релігійних груп, обмеження свободи слова, системні руйнування будинків та цивільної інфраструктури, заборона освіти українською мовою та ін.
159. Особливо важливими в контексті кваліфікації досліджуваних свідчень здаються аргументи, які наводить Суд:
 - визнає системний характер порушень (тобто їх поширеність, повторюваність, типовість та одноманітність). Такі порушення мають поширення з 2014 року і до теперішнього часу. Їх наявність також була встановлена іншими рішеннями Суду¹⁵;
 - Суд встановив, і це зафіксовано в Рішенні, що Росія всіма засобами перешкоджає встановленню фактів порушень та проведення розслідувань і обмінам інформацією. Зокрема, РФ не надає доступу до відповідних територій, у тому числі для незалежних спостерігачів та міжнародних місій, обмежує можливості для моніторингу ситуації у місцях несвободи, залякування потерпілих, що призводить до побоювання з їх боку під час подань про порушення через можливе переслідування їх або їх близьких;
 - і ще один важливий аргумент, який сформулював Суд, це те, що поширеність, повторюваність, одноманітність та системний характер порушень дає обґрунтовані підстави вважати, що вище керівництво РФ надихало та підтримувало подібне поводження, вчинення порушень та заохочувало поведінку по відношенню до українських (зокрема) військовополонених. Адже вище керівництво РФ повною

¹⁵ CASE OF UKRAINE v. RUSSIA (RE CRIMEA) / (Applications nos. 20958/14 and 38334/18) 25 червня 2024 року: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-235139%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-235139%22]})

мірою несе відповідальність за організацію та управління такими адміністративними практиками.

160. Своє Рішення Суд ґрунтував на зібраному на теперішній час масиві інформації, до якого увійшли матеріали, які надали Суду сторони-скаржники, звітах міжнародних організацій, а також матеріалах підготовлених неурядовими організаціями. Весь цей масив інформації наразі формує нову якість, яка беззаперечно вказує на наявність системної політики в діях РФ, яка сприяє та породжує вчинення злочинів проти українських військовослужбовців представниками різних органів та утворень РФ.
161. Виходячи з отриманих свідчень та попереднього правового аналізу, ми вважаємо, що описані епізоди мають ознаки не лише грубих порушень Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими але й воєнних злочинів у виді катувань. Розгляд отриманих даних, їх правова кваліфікація, індивідуалізація епізодів відносно встановлення конкретних виконавців та деталізація обставин вчинення злочинів потребує більш ретельного вивчення та розслідування в межах відповідних кримінальних процедур. Зважаючи на систематичність та широкомасштабність, одноманітність та повторюваність однотипних вчинків та діянь є всі підстави вести мову про наявність єдиної узгодженої політики відносно українських військовополонених основною метою якої є знищення та приниження тих, хто ідентифікує себе з державою Україна та докладає зусиль щодо захисту її суверенітету, територіальної цілісності та національно-політичної ідентичності.

Інформаційне видання

Михайло Романов

**КАТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ
У МІСЦЯХ УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ
В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ**

Відповідальний за випуск
Євгеній Захаров

Підписано до друку 29.08.2025
Формат 60×84 $\frac{1}{8}$. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 4,65. Наклад — 20 прим.

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА
61002, Харків, а/с 10430
khpg.org та library.khpg.org